

RURÁLIS ISKOLÁK HELYZETE: SZAKMAI MUNKÁK A SZÉKELYFÖLDI TÉRSÉGBEN¹

THE SITUATION OF RURAL SCHOOLS: PROFESSIONAL WORKS IN SEKLERLAND

SÁROSI-BLÁGA ÁGNES

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Csíkszereda
agnesblaga@gmail.com

<https://doi.org/10.59357/ProSciRural.2023.2.02>

Összefoglalás

Ez a tanulmány a székelyföldi rurális iskolák helyzetét, újrapozicionálásának lehetőségeit és korlátait vizsgáló, elemző szakmai munkákat szemlélteti. Célja az összegyűjtött szakmai munkák átfogó értékelése, közös témák, tendenciák és eredmények meghatározása annak érdekében, hogy rálátást biztosítson a székelyföldi rurális iskolák helyzetére és azok újrapozicionálási lehetőségeire.

Kulcsszavak: rurális iskolák, újrapozicionálás, társadalmi kihívások, Székelyföld

1. Bevezetés

Ez a tanulmány a rurális iskolák helyzetét, az újrapozicionálás lehetőségeit és korlátait, valamint ebben a folyamatban a meghatározó szereplőcsoportokat (iskolavezetők, szülők, helyi elíttek) elemző szakmai munkákat szemlélteti. Célja, hogy az összegyűjtött szakmai munkákról szóló információkkal egy összefoglaló áttekintést nyújtson azokról, meghatározza a közös témákat, tendenciákat, és eredményeket, s ezáltal rálátást biztosítson a székelyföldi rurális iskolák helyzetére és újrapozicionálási lehetőségeire.

A tanulmány elemzési terepe a székelyföldi térség. A rurális iskola témának a kutatása a székelyföldi térség és más hasonló vidéki térségek számára három

¹ A tanulmány a szerző 2023-ban elnyert Domus Alkotói Ösztöndíj pályázatának keretén belül készült.

szempontból aktuális, amelyek a rurális iskola és a helyi közeg viszonyára terelik a figyelmet, a kutatásokban és a bemutatott szakmai munkákban ennek a megértése van fókuszban:

1. Az iskolához és a tanuláshoz való viszonyulásnak ebben a térségben hagyományosan erős közösségi meghatározottsága van, ami meghatározza az iskolával és a pedagógussal való együttműködést.
2. Észlelhető, hogy a vizsgált térség rurális településein beindult egy intézményi leépülési folyamat (tanulólétszám csökkenése, pedagógusok számának csökkenése, egyes képzési szintek vagy iskolák teljes megszüntetése), amit jelenleg nem ismerünk eléggé részletesen.
3. Az iskolák újrapozicionálása egy lehetőség a leépülési folyamat megfordítására.

A székelgyöldi térségben az iskolával kapcsolatos szakmai vagy szakpolitikai megközelítéseknek három típusa van: 1. a kisebbségpolitikai megközelítések (intézmények, pedagógusok, osztályok, tanulók mennyiségi adatainak alakulása, a tanulási eredmények elemzése, kisebbségi érdekvédelem és érdekérvényesítés helyzete), 2. oktatásmódszertani témák és eljárások tárgyalása, 3. a tanulás és az iskola térségi társadalmi szerepével, az iskola és a társadalmi közeg viszonyával foglalkozó elemzések. Ezek közül jelen tanulmány a harmadikkal foglalkozik, és azon belül is csak azokkal a témákkal, amelyek a rurális iskolák helyzetét és a rurális iskolák és a társadalom viszonyát vizsgálják. Az iskola és általánosabb megközelítésben a tanulás térségi társadalmi meghatározottságának kérdéskörével a KAM-Regionális és Antropológiai Kutatások Központja a '90-es évektől kezdődően foglalkozott. Első lépésben ezekre a kutatási programokra és publikációkra utalok röviden. Ezt követően térek rá azokra a publikációkra amelyek az utóbbi időszakban születtek, és amelyek a rural studies szemléletét és elemzési eszköztárát hasznosítva, résztémákra bontva vizsgálták a rurális oktatás helyzetét, társadalmi meghatározottságát, illetve a rurális iskolák térségi újrapozicionálásával kapcsolatos kérdéseket.

2. Publikációk, amelyek az iskola és a tanulás társadalmi meghatározottságának kérdéskörével foglalkoztak

Az 1990-es évektől kezdődően a fontosabb elemzési témák a KAM kutatásokban: az iskolához és a tanuláshoz való viszonyulás mintázatai, intézményvezetői és lakossági narratívák, elemzése, a pályaválasztás családi meghatározottsága, funkcionális analfabetizmus, a lokális léptékű decentralizációs folyamat, a pedagógusok szerep-konstrukciói, agrárszaklíceumok és társadalmi környezetük viszonya (Biró et al.1994; Bodó 2004; Túros 2005, 2006; Biró, Ozsváth-Berényi 2010; Biró, Bodó, Burus-Siklódi 2015; Biró, Bodó 2016).

Megemlíthető további témák a KAM Intézet kutatásainak kezdeti időszakából a román tanító szerepének elemzése magyar közösségben a két világháború közötti időszakban (Gagy, 1992), a gyermekotthonok működésének elemzése (Túros, 1998), a román-magyar kapcsolatok iskolai környezetben való vizsgálatát (Bodó, 1998; Gagy, 1998).

A romániai magyar oktatási-nevelési szerkezet működésével kapcsolatos szakmai tapasztalatok összefoglaló elemzésére az Intézet első alkalommal 1994-ben vállalkozott, a Collegium Transsylvanicum Alapítvány felkérésére. A tanulmányt Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Gagy József és Túros Endre jegyzi: *„A túlélés vonzásában. Helyzetelemző tanulmány a romániai magyar oktatási/nevelési szerkezetről.”* Ez a tanulmány négy fejezetben foglalja össze a tapasztalatokat és kutatási eredményeket: A romániai magyar oktatási-nevelési szerkezet állapotának jellemzése, A tartalmi visszaesés formáiról és okairól, A szerkezet a társadalom szemszögéből, Stratégiai megjegyzések. Ennek a szakmai munkának a folyományaként készült el 2003-ban a romániai magyar oktatással foglalkozó szakmai elemzések gyűjteménye is (KAM, 2003). Az iskola témakörhöz kapcsolódik továbbá a funkcionális analfabetizmus témaköréből készített tanulmány is (Biró, 1998).

Megemlíthető még a székelyföldi komplex háztartási adatfelvétel sorozatok, amelyekben az iskolázottság, az oktatáshoz való viszonyulás és a tanulási- mobilitási opciók mérése minden esetben önálló modulként szerepelt. Az első helyzetkép a Csíki-medence lakosságára irányuló adatfelvétel nyomán készült (Iskolázottság és munkaerőpiac, Csíki-medence).

A székelyföldi iskolahálózatról és oktatási gyakorlatról a KAM Intézetben első alkalommal 2006-ban készült összegző munka belső kiadvány formájában (Túros, 2006). Az ezredforduló utáni kutatások közül megemlíthető Bodó Julianna szerkesztésében 2004-ben, *„Alma – Acces to the Labour Market”* címmel megjelent kiadvány,

Túros Endre (2005) által szerkesztett „Igény a tanulásra” című kiadvány, amely terjedelmes interjúanyagot tartalmaz a megyei iskolarendszer meghatározó szereplőivel.

További iskola témához kapcsolódó kutatási programok, amelyeket az Intézet kezdeményezett, vagy amelyekben együttműködőként szerepet vállalt az ezredforduló után: Foresight, a **KNOWandPOL EU6- os keretprogram**, a Sikeres Székelyföld Fórumsorozat negyedik rendezvénye (2010), a Nemzetközi Gyermekektől Szolgálat kutatási programsorozata 2011-től a Sapientia EMTE Csíkszeredai Karán működő kutatócsoport keretében, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízásából végzett kutatási programok (pedagógusok viszonyulásmódjának elemzése, szakképzés, iskola és helyi fejlesztés).

A székelyföldi térségben végzett kutatások alapján a térségi szerzők szerint az oktatás ebben a térségben egyedi sajátosságokkal rendelkezik. Biró és Bodó (2022) felvázolják, hogy a székelyföldi oktatást négy sajátos, egyedi tényező keretezi: 1. a hivatalos állami intézményrendszer, 2. a kisebbségi helyzet, 3. a térségi identitásépítési folyamat, 4. a térségi rurális társadalom működési módja. Jelen elemzés ezek közül a negyedikkel foglalkozik. Ezzel kapcsolatban a hivatkozott szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a székelyföldi térség a kisléptékű társadalmak modellje szerint működik, amelyben a lokális és/vagy nagyobb, tájegység szintű társadalom közvetlen módon és lokális vagy tájegység szinten igyekszik keretezni a sajátjának tekintett iskolával és a tanulási folyamattal kapcsolatos közösségi jellegű társadalmi viszonyulást. Az itt leírt jelenség egy indirekt keretezést mutat, mivel a lokális vagy mikrotérségi közösség saját közösségi életmódjának, értékrendszerének és normavilágának megfelelően tárgyalja az iskolát és a tanulást, valamint meghatározza a mindennapi közösségi viszonyulást. Romániában a vidéki iskolák tanulóinak száma folyamatosan csökken, miközben növekszik azoknak a vidéki térségben élő családoknak a száma, akik az elemi oktatás után községközpontokba vagy városi iskolákba íratják gyerekeiket. Ugyanakkor a vidéki térség oktatásának társadalmi megítélése is kedvezőtlen. Ezek a tendenciák észlelhetők a vizsgált térségben is, de a székelyföldi vidéki oktatás mennyiségi paraméterei még mindig jelentősek. Tehát a vidéki oktatás társadalmi szerepe továbbra is meghatározó. Ehhez hozzájárul a kisebbségpolitikai megközelítés is, amelynek célja a magyar nyelvű oktatás intézményi feltételeinek megőrzése. Ez az alapállás részben korlátozást jelent azoknak, akik anyagi vagy szervezeti megfontolásokból a vidéki iskolák összevonását vagy megszüntetését támogatnák ebben a térségben. A hivatkozott tanulmány szerzői szerint (Biró és Bodó, 2022) a térségi tapasztalatok alapján

megállapítható, hogy a társadalmi közeg hatása jelentősen eltérő, konkrétabb és gyakorlatiasabb, nem csupán az oktatás keretfeltételeit gazdagítja, hanem számos szinten is befolyásolja és közvetlen módon formálja mind a helyi intézmények működését, mind a pedagógusok habitusát és oktató-nevelő munkáját.

3. Elemzési fejezet

Jelen tanulmány elemzési fejezete 5 témakörben tekinti át a székelyföldi rurális iskolák helyzetét elemző publikációkat (összesen 32 tanulmány): 1. az iskola és a társadalom kapcsolata. 2 tanulmány sorolható ehhez a témakörhöz (Bodó és Biró, 2020, 2022). 2. Az iskola térségi pozicionálása. 8 tanulmány sorolható ehhez a témakörhöz (Biró – Sárosi-Blága, 2018, KAM, 2016, 2017, Biró et al. 2021, Sárosi-Blága, 2017, 2018a, 2018b). 3. A pedagógusok társadalmi szerepe. 13 tanulmány sorolható ehhez a témakörhöz (Biró et al. 2020, 2021, Sárosi-Blága 2020, Bodó, 2013, 2018, Biró és Páll, 2016, Páll, 2016, 2017, 2018, Danciu, 2018, Bakos, 2017, Gergely, 2017, Tódor, 2015). 4. Iskolavezetők és iskolafejlesztés. 2 tanulmány sorolható ide (Sárosi-Blága, 2018, 2022). 5. Szülői bevonódás. 7 tanulmány sorolható ide (Szász, 2017, 2018a, 2018b, 2021, 2022, 2023, Szász – Sárosi-Blága, 2022).

3.1. Iskola, oktatás és társadalom kapcsolatát vidékkutatói megközelítésben elemző publikációk

A székelyföldi térségben a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja által 1989 után végzett oktatási tematikájú és az oktatás kérdését is érintő kutatások alapján, vidékkutatói megközelítésben Biró és Bodó (2020, 2022) készített két szintetizáló elemzést. Mindkét elemzés fókuszában az iskola és a társadalom kapcsolata áll, amelyet a szerzők a székelyföldi társadalom működésének sajátosságai felől közelítenek meg. Következtetéseik alapján az oktatási intézmények működését lényeges módon meghatározza a vidéki társadalom jellege, és ez jóval komplexebb a társadalmi-gazdasági mutatószámok alapján meghatározott helyzetképnél (alacsony tanulólétszám, gyengébb tanulói teljesítmény, fejlesztésre szoruló infrastruktúra, alacsonyabb képzettségű pedagógusok és így tovább).

Biró és Bodó (2020) elemzésükben a romániai magyar kisebbségpolitikai diskurzustól és kutatói gyakorlatától eltérően nem a kisebbségi magyar oktatás problémakörével foglalkoznak, hanem az intézmények működésének, a pedagógusok szerepének és az oktatás társadalmi szerepének a vidékkutatói szempontból való

vizsgálatát helyezik előtérbe. Hivatkozott munkájukból a továbbiakban kiemelem azokat a szakmai következtetéseket, amelyeket az iskola és a helyi társadalom kapcsolatáról a vidéki iskolák újrapozicionálási esélye szemszögéből fogalmaznak meg: a) az iskola és a helyi társadalmi környezet rendszeres, partnerszintű együttműködésének nincsen kialakult gyakorlata, b) a helyi társadalmi viszonyulás alapján az iskola működtetése nem a lokális társadalom feladata, hanem az államé, c) a helyi társadalom az oktatási tevékenység mellett lokális szerepet is rendel minden pedagógushoz, d) a család a saját érdekei és értékei mentén perszonifikálja (antropomorfizálja) az iskolát mint intézményt és az oktatást mint intézményesített gyakorlatot, ami korlátozza a szülői bevonódás közösségi mintáinak kialakulását és veszélyként értelmezi a kívülről jövő változásokat (a fejlesztést is), e) a konkrét oktatáson kívüli egyéb tevékenységeket a lokális társadalmi értelmezés és értékelés leválasztja az iskoláról, olyan plusz funkcióként definiálja, ami nem tartozik szorosan az iskolához, és ez a funkcionális leválasztás értékbeli lefokozással is jár, f) a pedagógusok szakmai kompetenciáinak tanórán kívüli hasznosítására a lokális társadalom nem nyitott, g) a helyi vezetés (önkormányzat) és az iskola/oktatás viszonyát nagyon erős aszimmetria jellemzi, ami a partnerség szempontjából lényeges korlátot képez, g) a vidéki iskolák vezetői sajátos, a vidéki társadalom működésébe integrálódó szerepet alakítanak ki és gyakorolnak. A hivatkozott szerzők szerint a székelyföldi térség társadalmi jellemzői jelentős mértékben meghatározzák a térségi oktatás alakulását, és ez a hatás az intézmények, az intézményvezetők és pedagógusszerepek, a helyi elitszerepek és a lakossági (családi) szerepek terén is megmutatkozik. Összegzésként három következtetést emelnek ki: 1) A székelyföldi térségben az oktatás kettős erőterben formálódik: az országos jogi, intézményi keret és oktatáspolitikai, valamint a térségi társadalom működési modellje alakítja a mindennapi oktatási gyakorlatot. 2) A romániai magyar kisebbségi oktatásra irányuló normatív diskurzus a két tényezőcsoport kapcsán a hátrányos hatásokat, valamint a jogérvényesítési hiányokat és igényeket emeli ki, és nem foglalkozik a térségi társadalom hatásával. 3) A vidéki oktatási intézmények újrapozicionálásával kapcsolatos elemzések alapján egy tényleges újrapozicionálási program esetében figyelembe kell venni a térségi társadalom hatásának elemzését is, tehát a vizsgált térségben az oktatáskutatás a vidékkutatás részeként kezelhető, ami egy székelyföldi léptékű szakmai fordulatot vetít előre.

Bíró és Bodó (2022) későbbi szakmai munkájukban az oktatáshoz való társadalmi viszonyulás négy tényezőjét nevezik meg: a) a hivatalos állami intézményrendszer, b) a

kisebbségi helyzet, c) a térségi identitásépítési folyamat, d) a térségi rurális társadalom működési módja. Ezek alapján kiemelik, hogy az oktatás és a helyi közösségek közötti kapcsolat mai formája korábbi évtizedek során alakult ki, a párhuzamosság jellemzi, és a viszonyban a távolságtartás és az egymáshoz kapcsolódás egyaránt jelen van. A hivatkozott szerzők tanulmányukban az oktatás és a társadalom kapcsolatában azonosított négy tényezőhöz kapcsolódóan felvázolják azokat a komponenseket, amelyek a rurális oktatás újrapozicionálása szempontjából kulcsfontosságúak. Ezek közül a továbbiakban bemutatom, amit a harmadikról, a térségi identitásépítési folyamatról írnak.

Biró és Bodó (2022) az oktatást a térségi identitászerkezetek részének tekintik, ami befolyásoló szereppel bír az iskola és társadalom közötti viszony alakulására. Felvázolják, hogy a 2000-es évek elejétől a székelyföldi térségben fokozatosan erősödik egy olyan sokszereplős és komplex téralapú identifikációs folyamat, amelybe a térségi magyar oktatás is integrálódik az etnikai jelleget hangsúlyozó diskurzus és a szimbolikus térhasználati gyakorlat révén. Ide sorolhatók az iskolák szimbolikus súllyal rendelkező eseményei (például az iskolák átnevezése, szobrok, kopjafák állítása) és az oktatási tevékenység és az oktatói szerep etnikai/nemzeti funkciójának nyilvános tematizációja. Mindez a szerzők szerint az országos rendszertől való elhatárolódást fejezi ki és erősíti, ugyanakkor az oktatás alkotóelemeit (intézmények, oktatók, tanulók, pedagógusok) a saját identitászerkezetek részeként definiálja. Ez alapján az iskolához kapcsolódóan a helyi közösség részéről van egy nyelvi-szimbolikus birtoklási gyakorlat, ami ceremonikus jellegű, nyilvános eseményeken mutatkozik meg. A hivatkozott szerzők kutatási programjaik tapasztalatai alapján azt a következtetést fogalmazzák meg, hogy az oktatás terén mutatkozó fejlesztési kezdeményezések a vizsgált székelyföldi térségben nem változtatták meg kiemelkedő mértékben az oktatás és a társadalom közti viszony korábbi évtizedek során kialakult modelljét, amit az oktatás és a társadalom működése közötti párhuzamosság jellemez. Ebben a párhuzamosságban a távolságtartás és az egymáshoz kapcsolódás egyaránt jelen van: például a helyi fejlesztési stratégiákban az oktatás nem jelenik meg fejlesztési célként. Ennek hátterében az is megemlíthető, hogy Romániában az oktatás 1989 utáni átalakítása ellentmondásos és elhúzódozó folyamat volt, és az oktatás makroszintű keretei lassan változtak. Ugyanakkor a vidéki térségek társadalmainak működési modellje még lassabban változik, ami a székelyföldi térségben is hasonlóan alakul. Az oktatás és a társadalom közti viszony térségi elemzése azt mutatja, hogy a székelyföldi térségben az oktatási intézmények tényleges működési módja, a helyi, konkrét pedagógus szerepek kialakí-

tása és működtetése, az iskolai keretben zajló tudásszerzési és szocializációs folyamat egésze egy interferencia folyamat terméke, amelynek egyik elemkészletét az oktatás hivatalos helyi kerete, másik elemkészletét a helyi társadalom alkotja (Bíró – Bodó, 2022).

Az áttekintett publikációk összességében arra hívják fel a figyelmet, hogy a székellyöldi térség társadalmi jellemzői jelentősen meghatározzák az oktatás alakulását és a helyi közösségek oktatáshoz és iskolához való viszonyulását. A helyi társadalom és az oktatási intézmények közötti partnerség hiánya és az oktatás és a társadalom közötti párhuzamosság korábbi modellje érzékelhető. A további fejlesztések során szükséges figyelembe venni a vidéki társadalom hatását és a térségi identitást az oktatási intézmények újrapozicionálásakor.

3.1.1. Az iskola térségi pozicionálását elemző publikációk

Az iskola térségi pozicionálásának témakörével vidékkutatói szemszögből, valamint az iskola és a helyi társadalom közötti kapcsolat mentén három kutatás és öt tematikus elemzés foglalkozott. Bíró és Sárosi-Blága (2018) tanulmánya összefoglaló jelleggel mutatja be azoknak a kutatási programoknak az eredményeit, amelyeket a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja keretében folytattak a székellyöldi térségben működő rurális iskolák helyzetével, társadalmi pozicionálásuk újragondolásának feltételeivel kapcsolatban. A szakmai tanulmány szorosan kapcsolódik a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége megbízása alapján készült elemzéshez (KAM, 2019), valamint a 2016-2019 közti időszakban készített hasonló tárgyú kutatási programokhoz (KAM, 2016, 2017).

Bíró és Sárosi-Blága (2018) tanulmányából fontosnak tartom kiemelni azt a mondanivalót, amely szerint a rurális környezetben működő iskola működését és társadalmi funkcióját nem urbánus-rurális oppozícióban, hanem a ruralitás kontextusában szükséges értelmezni, amely alapján nem a hátrányos helyzeten, hanem a másságon van a hangsúly. A hivatkozott szerzők szerint ennek a másságnak fontos tényezőcsoportját képezik a rurális települések (lokális társadalmak, lokális identitás) működési módozatainak sajátosságai. Ebben a kontextusban a lokális társadalmak helyzetével, specifikumaival, fejlesztési lehetőségeivel és feladataival kapcsolatos új nézőpontok felvetik a rurális környezetben működő intézmények, így az iskolák társadalmi szerepének újraértelmezését is (Bíró – Sárosi-Blága, 2018). A szerzők szerint az ezredfordulót követően több országban tapasztalható, a rurális iskolák helyzetének/működésének értelmezésével és társadalmi szerepének újragondolásával kapcsolatos szem-

léleti és gyakorlati fordulat kérdésfelvetései, illetve az erre irányuló kezdeményezések és tapasztalatok Székelyföldön még nem, vagy csak szórványosan jutottak el. Ugyanakkor a rurális környezetben működő iskolák sok gonddal, nehézséggel küszködnek. Mindez a település nagyságától függően változóan alakul, de kijelenthető, hogy Romániában országos léptékben problematikus a falusi iskolák helyzete. Ez két okra vezethető vissza: 1) a romániai iskolarendszer által az 1989 előtti időszakból örökölt fejlesztési hátrányok, 2) az 1989 utáni tervezési és szabályozási gyakorlat kismértékű szerepvállalása a rurális környezetben működő iskolák fejlesztésében. Az 1989 előtti időszakból örökölt hátrányok ledolgozása érdekében az elmúlt évtizedekben elsőrangú fejlesztési prioritás az iskolaépületek felújítása volt. Az oktatás didaktikai-tartalmi fejlesztése ehhez viszonyítva kisebb súlyt kapott, kimondottan rurális környezetre kidolgozott szakpolitikai koncepcióról vagy programról csak pilot-programok szintjén beszélhetünk. A falusi iskolák jelentős részében aktuális gondot jelent az előírt egészségügyi-higiéniai beruházások késlekedése is. A vizsgált térségben a szerzők szerint az oktatás etnikai vonatkozásai is meghatározóak, amelyről azt lehet mondani, hogy a tanulói létszám csökkenése (demográfiai csökkenés, a városi iskolák elszívó hatása) a kis- és közepes nagyságú településeken az iskola megszűnését vetíti előre, és ez a folyamat kisebbségpolitikai és helyi fejlesztési (település fenntartási) szempontból egyaránt negatív (Bíró – Sárosi-Blága, 2018). Mindez értelemszerűen teszi indokolttá a kis és közepes falusi településeken működő iskolák esetében az újrapozicionálás székelyföldi alkalmazhatóságát meghatározó társadalmi-intézményi feltételek vizsgálatát.

Az iskola és a helyi társadalom kapcsolatát egy Hargita megyei mikrorégióban, a Felcsík kistérségben működő, mezőgazdasági oktatási profilú középiskola esetén keresztül elemezték Bíró és társai (2021). A tanulmány a szülők és a régió elitjének az iskolához és annak regionális szerepéhez való viszonyát veszi górcső alá, valamint elemzi az iskola szolgáltatásmarketing-gyakorlatát. Az elemzés eredményei azt mutatják, hogy az iskola regionális szerepének újrapozicionálása kiutat és fejlődési lehetőséget kínál az intézmény számára.

A hivatkozott munkából fontosnak tartom kiemelni a térségi elit viszonyulásával kapcsolatos eredményeket, amelyek azt mutatják, hogy a térségi elitek döntő többsége pozitívan viszonyul az elemzett szakközépiskolához, annak térségi szerepéhez. Bíró és társai (2021) szerint ez az attitűd szorosan kapcsolódik az elitek azon véleményéhez, hogy a térségben az agrárszektornak nagyon fontos szerepe van, és várhatóan a továbbiakban is az lesz. Alapvetően ez a pozitív viszonyulásmód egy fontos kiindulópont

lehetne az iskola térségi pozicionálása szempontjából, ami a marketing tevékenységek elemzése alapján a hivatkozott szerzők szerint kihasználatlanul marad, tehát a pozitív és támogató viszonylásmód és a marketingtevékenység nem hangolódik egymásra. A szerzők az iskola kommunikációs tevékenységeit a marketingmix negyedik összetevőjére, a promócióra összpontosítva vizsgálták meg, és arra a következtetésre jutottak, hogy működési modellje alapján az elemzett iskola befelé fordul, és csak ad hoc jelleggel, bizonyos reprezentatív események keretében tesz kísérletet arra, hogy a regionális társadalom felé is megmutatkozzon. Az iskola részéről gyakorlatilag nincs olyan kommunikáció, amely a két legfontosabb társadalmi csoportot célozná meg: a szülőket és a regionális elitet. Az intézmény kommunikációs gyakorlata kevés termékre terjed ki, ideiglenes és egyirányú jellegű, és nem tartalmaz rendszeres üzeneteket sem az oktatási tevékenységről, sem az intézmény belső életéről. Az iskola nem nyitott társadalmi környezete felé, az érdekeltek véleménye nem jut el az intézményhez, és az iskola működésében számos egyéb tényező is hozzájárul a helyi és regionális társadalomtól való strukturális elszigeteltségéhez. A hivatkozott szerzők szerint az, hogy a szülők és a regionális elit hozzáállása nincs összhangban az iskola marketingkommunikációs gyakorlatával, akadályozhatja az iskola jövőjét abban, hogy a regionális mezőgazdasági ágazat fejlődésének kulcsszereplőjeként működjön (Biró et al. 2021).

Ugyancsak az iskola térségi, társadalmi pozicionálásának témakörével foglalkozik Sárosi-Blága (2017, 2018a) elemzéseiben, ahol a szülőkkel készített kérdőíves felmérés eredményei alapján a társadalmi elfogadottság lehetséges stratégiai szerepének fontosságát hangsúlyozza. Ebben a megközelítésben a társadalmi támogatottság endogén erőforrásként, ami a tematizációs, imázs építési, toborzási munka megalapozása mellett akár fejlesztési beruházások megvalósításában is fontos szerepet játszhat (Sárosi-Blága, 2017, 2018a).

Az iskolák helyi pozicionálási feltételeivel a pedagógusok viszonyulásmódjai alapján foglalkozik Sárosi-Blága (2018b) egy erdélyi szintű kérdőíves adatfelvétel keretén belül, Kovászna megye példáján. A szerző témaválasztásának fontosságát a pedagógusok szerepének 21. századi változásaival, a helyi környezeti igényekhez igazodó oktatási intézmények fejlesztéspolitikai felértékelődésével indokolja, amely szorosan kapcsolódik az integrált vidékfejlesztés, a területalapú fejlesztés és a részvételen alapuló tervezés szempontjaihoz. Sárosi-Blága (2018b) szerint a rurális térségekben dolgozó pedagógus az új vidékfejlesztési paradigma értelmében endogén erőforrást jelent, ami az iskolák pozicionálásában, a helyi közösség integrációs folyamataiban,

társadalomszervezésben, tudásközvetítésben, helyi intézmények együttműködésében is kulcsfontosságú lehet.

Az iskola térségi pozicionálását elemző publikációk alapján azt a következtetést lehet megfogalmazni, hogy az iskolák térségi és társadalmi pozicionálása a vidékkutatók szemszögéből kiemelt fontosságú téma. Az elemzések és kutatások rámutatnak arra, hogy a rurális környezetben működő iskolák működését és társadalmi szerepét nem csak hátrányos helyzetként kell értelmezni, hanem a ruralitás kontextusában is fontos tényezőként. Az oktatási intézmények újrapozicionálása szempontjából kulcsfontosságúak a rurális települések működési sajátosságai és fejlesztési lehetőségei. Az iskolák társadalmi elfogadottsága és támogatottsága stratégiai jelentőséggel bír intézményfejlesztési és vidékfejlesztési szempontból is. Emellett az iskola és a helyi társadalom közötti kommunikáció és partnerség kiemelt fontossággal bír a hatékony intézményi működés és fejlődés szempontjából. A pedagógusok szerepe és iskolához való viszonyulásmódja a vidéki térségekben szintén kulcsfontosságú az iskolák pozicionálásában és a helyi közösségek fejlődési folyamataiban. Az iskolák sikeres újrapozicionálásához figyelembe kell venni a rurális környezet specifikumait és az endogén erőforrásokat. Az áttekintett publikációk eredményei azt mutatják, hogy a rurális iskolák helyzete Romániában problematikus, és az oktatás fejlesztése az urbánus-rurális oppozíció helyett a ruralitás kontextusában kellene történjen a helyi közösségek egyedi sajátosságainak a figyelembevételével.

3.1.2. A pedagógusok társadalmi szerepét elemző publikációk

Az iskola és társadalom közötti kapcsolatot az iskola szerepének újraértelmezése szempontjából fókuszba helyező szakmai anyagokban egy különálló témakört képeznek azok a tematikus elemzések, amelyek a rurális iskolákban dolgozó pedagógusok társadalmi szerepével foglalkoznak. Ebben a témakörben három székelvényi vonatkozású tanulmány van: Bíró és társai 2021-ben megjelent tanulmányukban a rurális iskolákban tanító pedagógusok szerepét elemzik, 2020-as tanulmányukban pedig a célcsoportban készült kérdőíves adatfelvétel eredményeit mutatják be. A harmadik tanulmány pedig szintén egy kérdőíves adatfelvétel eredményei alapján elemzi a pedagógusok társadalmi szerepét.

Bíró és társai (2021) tanulmányukban egy 2021-ben végzett kutatás eredményeit ismertetik. Az adatfelvétel a rurális iskolákban tanító pedagógusok körében egy speciális célcsoportra terjedt ki: olyan tanítókra, akik rurális környezetben, legalább

öt éve az adott településen oktatnak, tevékenységük és társadalmi kapcsolataik révén a társadalmi beágyazottságuk számottevő. A tanulmányból fontosnak tartom kiemelni a pedagógus-szerep működésével kapcsolatos szakmai eredményeket, amelyek négy témakörben vannak összefoglalva: a) a rurális környezetben zajló tanítói munka, tanító szerep előnyei és hátrányai, b) a szülő-tanító együttműködés mintázatai, c) a helyi eseményekben való szerepvállalás gyakorlata, d) a jelenlegi helyzet javítására vonatkozó reflexiók. A szerzők szerint a tanítói szerep hangsúlyos középpontba helyezése arra a beállítódásra utal, hogy a rurális iskola főszereplője nem az intézmény vagy a vezetőség, hanem a pedagógus személye. Ebben a megközelítésben a rurális oktatás változtatásának (fejlesztésének) kulcseleme nem a jogi-adminisztratív keret, nem az épületbe való beruházás, vagy a didaktikai felszerelés biztosítása, hanem a tanítói szerep hatékonyabb, szélesebb körű működtetésébe való befektetés (Biró és társai, 2021). A hivatkozott szerzők kutatási eredményeink alapján kiemelik, hogy a székelyföldi rurális kontextusban zajló oktatási-nevelési folyamat mássága nem csupán szakmai feltételezés, hanem a rurális térségben dolgozó tanítók egy csoportja körében mindennapi gyakorlatként, a kialakított tanítói habitus működtetésének részeként is jelen van. Eza gyakorlat jelenleg inkább bricolage-jellegű tevékenység és az iskolarendszer működése szemszögéből inkább informális tevékenységként tételezhető.

Biró és társai (2020) egy 2017-ben végzett kérdőíves adatfelvétel eredményei alapján székelyföldi léptékben vizsgálták azt, hogy milyen a pedagógusok önképe, miként értékelik azt a saját kompetenciakészletet, amelyet a mindennapi munkájukban hasznosítanak vagy szeretnének/tudnának hasznosítani, milyennek tartják a rájuk irányuló társadalmi megítélést és ebben a helyzetben milyen innovációs ambícióik vannak, miként viszonyulnak az innovációs kihívásokhoz vagy lehetőségekhez. Az elemzésből fontosnak tartom kiemelni a pedagógusok interpretációját azzal kapcsolatban, hogy miként viszonyul hozzájuk a közvetlen társadalmi környezet. Az eredmények alapján a megkérdezettek háromnegyede jelentős részben vagy teljes egészében azon a véleményen van, hogy a pedagógusok társadalmi megítélése elsősorban maguknak a pedagógusoknak a személyiségétől és munkavégzésétől függ. Ennek a kérdésnek a megítélésben a városi és a rurális környezetben oktató pedagógusok között, valamint képzési szintek szerint nincsen jelentős különbség. A kutatók szerint ezek az eredmények azt jelzik, hogy Székelyföldön a társadalmi környezet „odafigyelésének” mértéke magas, a megítélés változhat, és a pedagógusok ezt nagyon jól érzékelik. Ugyanakkor azt is jelzik ezek a mutatók, hogy a pedagógus-társadalmi közeg viszony-

ban az aktív szereplő a pedagógus, ennek a viszonynak az alakításában neki van nagyobb mozgástere. Kiemelik továbbá azt, hogy nem minden társadalmi közegben van ez így, a környezet és a pedagógus viszonya elvben lehet sokkal formalizáltabb, távolságtartóbb, intézményesebb. Fontosnak tartják jelezni azt is, hogy az ilyen „sűrű” viszony egyaránt lehet pozitív vagy negatív tartalmakkal terhelt. Összességében a pedagógus nagymértékben a társadalmi környezet „része”, és ez a helyzet többféle lehetőséget kínál akár az oktatásfejlesztés és a helyi fejlesztés terén (Bíró és társai, 2020).

A fentiekben hivatkozott kutatási programhoz kapcsolódóan, szintén a székesfehérvári pedagógusok társadalmi szerepének az elemzésével foglalkozik Sárosi-Blága (2020) tanulmánya: székesfehérvári mintán (n=4007), a pedagógusok attitűdjein keresztül, két kiemelt szempont alapján (az iskola helyi, településszintű szerepe, együttműködés más intézményekkel, szereplőkkel) elemzi az iskolák és a pedagógusok formális kereteken túlmutató szerepét, valamint az iskola működésének újraszervezési lehetőségeit. Az elemzési következtetések közül fontosnak tartom kiemelni azt, hogy a falun oktató pedagógusok válaszai alapján a városi környezetben dolgozókhöz képest ők, illetve az iskolák falun sokkal nagyobb szerepet vállalnak a helyi intézményekkel való együttműködésben (a helyi önkormányzat, az egyház). A szerző szerint ez nagyon fontos kiindulópont az iskola szerepköreinek bővítésében, amely vidékfejlesztési vonatkozásban a más helyi intézmények és szereplők együttműködése által lehet eredményes. Az adatfelvétel eredménye alapján a megkérdezett pedagógusok ezt a szerepvállalást fontosnak is tartják, ami egyfajta közösségi igényre adott válaszként is értelmezhető (Sárosi-Blága, 2020).

A pedagógusok társadalmi szerepének a fontossága indirekt módon az IKT eszközhasználat vidéki oktatási kontextusban történő értelmezésével foglalkozó szakmai elemzésekben is előtérbe kerül. Ide sorolhatók a következő szakmai elemzések: Bodó (2013, 2018), Bíró és Páll (2016), Páll (2016, 2017, 2018), Danciu (2018), Bakos (2017), Gergely (2017), Tóador (2015).

A pedagógusok társadalmi szerepét elemző publikációk alapján azt a konklúziót lehet megfogalmazni, hogy az iskola és társadalom közötti kapcsolat, valamint a pedagógusok társadalmi szerepe kiemelten fontos téma a vidéki oktatási kontextusban. Oktatásfejlesztési és vidékfejlesztési szempontból a pedagógusok társadalmi szerepének erősítése és a helyi közösségekkel való együttműködés elősegítheti a rurális iskolák helyzetének és működésének javulását, valamint hozzájárulhat a vidéki közösségek fejlődéséhez és erősödéséhez.

3.1.3. Az iskolavezetők és az iskolafejlesztés témakörével foglalkozó tanulmányok

Ezzel a témakörrel székelyföldi vonatkozásban, a fentiekben már többször hivatkozott kérdőíves adatfelvételre alapozva két tanulmány foglalkozik, amelyek az alábbiakban részletesen ismertetésre kerülnek.

Sárosi-Blága (2022) tanulmánya egy 2017-2018 között megvalósuló kérdőíves adatfelvétel alapján a székelyföldi iskolavezetők célcsoportban (n=238) két kiemelt szempont szerint elemzi az iskolavezetők attitűdjeit a mindennapi iskolaműködést és vezetést meghatározó témákban: (1) az iskola és helyi társadalom közötti kapcsolatok, valamint (2) a társadalmi kontextus. A szerző szerint a témaválasztás aktualitását és fontosságát az iskola, a pedagógusok, valamint az iskolavezetők szerepének 21. századi változásai jelzik, amelyek rurális iskolák és térségek esetében a városiakhoz képest eltérő, és újszerű módszerekkel kezelhető kihívásokat eredményeztek. Ezek az új folyamatok az iskolavezetésben egy szemléletváltást tesznek szükségessé, ami nem csak iskolaműködtetési és oktatási, hanem vidékfejlesztési kérdés is. A tanulmány ennek a folyamatnak az aktualitására hívja fel a figyelmet a vonatkozó szakirodalmi szempontok összefoglalásában, valamint a székelyföldi iskolavezetők attitűdjeinek elemzésével. Az elemzés egyik következtetése szerint az iskolavezetők attitűdjei arra utalnak, hogy az iskola mindennapi életét befolyásoló szereplők fontosságának megítélése nem minden esetben társul a partnerség kialakításának fontosságához, és az ebben való aktív szerepvállaláshoz, ami az iskola lehetséges szerepbővítése szempontjából korlátként értelmezhető. Továbbá az iskolai és iskolán kívüli programokhoz/rendezvényekhez való viszonyulásmód elemzése rávilágított arra, hogy az informális mozgástér meglelte ellenére a célcsoport a „kötelezőnek” vélt, „társadalmilag elvárt” programoknak ad prioritást.

Az erdélyi rurális iskolavezetők célcsoportjában végzett elemzésből (Sárosi-Blága, 2018) kiemelném azt a megítélést, hogy még nagyon kezdeti fázisban van azoknak az alapvető szempontoknak a felismerése, amelyeket a rurális iskolák működésével foglalkozó szakirodalmak egy 21. századi rurális iskola működésében fontosnak tartanak: együttműködések, partnerségek. A hivatkozott elemzés eredményei alapján az iskolaigazgatóknak kevés idejük van az iskola és a helyi környezet közötti együttműködési kapcsolatok kialakítására, ami összefüggésbe hozható a sok adminisztratív feladattal, valamint a helyi szintű, a romániai bürokratikus oktatási rendszer követelése és szabályai mellett különálló entitásként működő modellek ismeretének hiányá-

val is. A tanulmány következtetései szerint a vidéki iskolák fejlesztési folyamatában az iskolák szerepének újraértelmezése, az iskolavezetők és a pedagógusok tehermentesítése, a vezetői szerepkör újragondolása, a más országokban és Romániában megvalósuló sikeres modellek tematizálása eredményezhet pozitív változásokat (Sárosi-Blága, 2018).

Az iskolavezetők és az iskolafejlesztés témakörével foglalkozó publikációk áttekintése alapján megállapítható, hogy a vidéki iskolavezetők és pedagógusok szerepének és attitűdjeinek jobb megértése és támogatása kiemelt fontosságú a vidéki oktatás és fejlődés előmozdítása érdekében. Az iskolavezetőknek és pedagógusoknak lehetőséget kell kapniuk a partnerségek kialakítására, az együttműködések megerősítésére, valamint az iskolavezetői és pedagógusi szerepkör újragondolására a vidéki iskolák hatékonyabb működése és a vidéki közösségek fejlődése érdekében.

3.1.4. Az iskola életébe való szülői bevonódást vizsgáló publikációk

A rurális iskola és a helyi társadalom közötti kapcsolat elemzésében egy különálló témakör a szülői bevonódás, amellyel a tanulmány időpontjában hat tanulmány foglalkozott.

Szász Mária-Magdolna több résztémában elemezte az iskolához való szülői viszonyulás és a szülői bevonódás problémáját Kászon térség példáján. Az iskolához való szülői viszonyulás témakörben a 2017-es tanulmány bevezető részében a szerző azt hangsúlyozza, hogy a szülői viszonyulásmód összefüggésben van az iskolák társadalmi beágyazottságával, ami periférikus jellegű kis-települések esetében az oktatási intézmény fennmaradása és fejlesztése szempontjából is kulcsfontosságú tényező. Szász (2017) szerint az, hogy az iskolának mennyire erős a helyi intézményként betöltött közösségi szerepe, presztízse jó vizsgálható a szülők viszonyulásmódján keresztül. Elemi és általános iskolás diákok szüleinek körében végzett kérdőíves adatfelvétel alapján két kérdést elemzett: 1) a helyi iskolákban járó gyerekek szülei hogyan viszonyulnak általában a tanuláshoz, az iskola szerepéhez? 2) az adott rurális környezetben hogyan vélekednek a szülők a periférián lévő rurális iskoláról, a lokalításban betöltött szerepéről? Az eredmények az mutatták, hogy a célcsoport fontosnak tartja az iskola képességfejlesztő, illetve a továbbtanulásban és ismeretátadásban betöltött szerepét. Továbbá pozitívan értékeli a periférián működő iskolák helyi közösségi szerepét, azon belül a pedagógusok szerepvállalását. Az elemzett iskola esetében az intézmény fennmaradása szempontjából fontosnak mutatkozott a gyerekek városi iskolákba való

beíratásához kapcsolódó viszonyulásmódok vizsgálata. Ezzel kapcsolatban a szerző ambivalens eredményeket kapott, ami stratégiai jellegű figyelmet igényel nem csak az adott intézmény, hanem a településvezetés részéről is (Szász, 2017).

A hivatkozott szerző 2018-as tanulmányában – a fentiekben hivatkozott kutatás alapján – az iskolához való szülői viszonyulásmódot a tanórán kívüli tanulási lehetőségek és tevékenységek mentén elemezte. Meglátásában a székelyföldi térség rurális közösségeiben a szülői bevonódás hagyományosan alacsony fokú, és a szülői viszonyulások egy-egy szegmensének vizsgálata válaszokat adhat azzal kapcsolatban, hogy milyen attitűdök, magatartások befolyásolhatják a bevonódás konkrét formáit. A kutatás eredményei Kászon térség példáján igazolták a szerző feltevését a szülői bevonódás alacsony mértékéről. Ugyanakkor felhívják a figyelmet az extrakurrikuláris tanulási formákhoz való pozitív viszonyulásmódra, amire egy fejlesztéspolitikai tervezés során alapozni lehet (Szász, 2018a).

A házi feladatokról és a szülői segítségnyújtásról való szülői vélemények elemzése (Szász, 2018b) során a szerző arra a következtetésre jutott, hogy ebben a vonatkozásban nincs kialakulva egy mindenki által követett, egységes rendszer, és emiatt a szülőknek sincs egyértelmű álláspontja, inkább a bizonytalanság jellemzi őket. Az iskola és a szülők közötti kommunikáció javításában a szerző nem csak a tanítási-tanulási folyamat hatékonyságának a növelését látja, hanem az iskola vonzóbbá tételének lehetőségét is.

Az iskolai feladatok megoldásában való szülői segítségnyújtás témakörében Szász (2021) öt szülőtípust azonosított: „hárító”, „szorgalmas”, „partner”, „számonkérő”, „hálózatosodó”. A „hárító” szülőtípus legfőbb jellemzője, hogy a tanítással kapcsolatos feladatokban nem vállal aktív szerepet, inkább az iskolára bízta. A „szorgalmas” szülőtípus számára prioritás a gyerek tanulmányi előrehaladása és ennek érdekében jelentős mértékben bevonódik a gyerek feladataiba. A „partner” szülőtípust az jellemzi, hogy a házi feladatok megoldásában akkor nyújt segítséget, ha a gyereke igényt tart erre. Az előző típushoz hasonlóan a „számonkérő” szülőtípus is a gyerekekre bízta a tanulást, s egy ellenőrző szerepet játszik ebben a folyamatban. A „hálózatosodó” szülőtípus fő jellemvonása az, hogy amiben ő maga nem tud segítséget nyújtani a gyerekének, külső segítséget vesz igénybe kérve be annak érdekében, hogy a gyereke haladjon a tanulmányaiban. Szász (2021) megállapítja, hogy a vizsgált térségben a „partner” és a „számonkérő” szülő a két legjellemzőbb típus, és a „partner” szülőt látja a legalkalmasabbnak a bevonódásra.

Egy későbbi elemzésében (Szász, 2022) a szerző amellett érvel, hogy az iskola és a család közötti hatékony kommunikáció nagyon fontos elem a szülő-oktató partnerségek kialakításában. Egy szülői kommunikációs minta segítségével megvizsgálja, hogy Kászon-térségben mi jellemzi a pedagógus-szülő kommunikációt. Arra a következtetésre jut, hogy a leggyakoribb a passzív-pozitív, valamint a passzív-negatív szülő-típus. Ezt az eredményt összehasonlítva a korábbi elemzésében azonosított szülő-típusokkal arra a következtetésre jut, hogy a hárító szülő kommunikációjára leginkább a passzív-negatív stílus jellemző, valamint a szorgalmas szülő-típusra az aktív-pozitív kommunikációs minta. Továbbá a partner szülő-típus esetében az aktív-pozitív és passzív-pozitív stílusjegyek keverednek. A számonkérő szülő az aktív-negatív stílus jegyeit-, míg a hálózatosodó a kommunikációban jártas, rugalmas szülő stílusjegyeit hordozza magában (Szász, 2022). A hivatkozott szerző szerint többek között a COVID-19 járványhelyzet okozta kihívások is rávilágítottak a pedagógus-szülő közötti hatékony kommunikáció fontosságára, aminek a fejlesztésében alkalmazhatók lehetnek a szerző által tárgyalt modellek.

Szász és Sárosi-Blága (2022) szerint a periférikus vidéki térségekben működő iskolák társadalmi elfogadottságának kérdésköre az iskolák versenyképességén, valamint az oktatási funkciókon túl vidékfejlesztési vonatkozásban is nagy jelentőséggel bír, és jelzi az iskolák társadalmi szerepének újragondolásával kapcsolatos kezdeményezések fontosságát, ami az iskola 21. századi szerepváltozásai következtében egyre inkább előtérbe kerül. A szerzők meglátásában a helyi társadalom és az iskola kapcsolatát a szülők, pedagógusok és a helyi vezetés szereplőcsoportjai határozzák meg. Ezen szereplőcsoportok együttműködése városi, vidéki és periférikus vidéki környezetben eltérő módon értelmezhető kulcstényezőt, és ilyen értelemben eltérő stratégiákat és gyakorlati megoldásokat jelent a kihívások kezelésére. A Kászon térségben, szülők körében végzett interjúk kutatás alapján többek között megvizsgálták azt is, hogy a szülői narratívákban mit jelent a partnerség. Elemzésük során ebben a vonatkozásban azt találták, hogy a szülők partnerség alatt többnyire a szülő és a pedagógusok közötti hatékony kommunikációt értik, és elvárásaik, elképzeléseik szerint az iskolára szolgáltatónak tekintenek, akinek a fő feladata a szülők tehermentesítése, az oktatási-tanulási tevékenység teljes uralása (a program meghosszabbítása, délutáni foglalkozások, étkezés az iskolában stb.), valamint a szülők számára opciók, választási lehetőségek „felkínálása”. A szerzők az elemzett közegben a kezdeményezést problematikusnak találták, a megkérdezett szülők kevésbé nyitottak rá, és bár több formában megfogal-

mazódik a kezdeményezési lehetőség iránti igény, a szülők ezt kellemetlennek érzékelik. Az iskola-szülő partnerség kialakítása szempontjából nehezítő tényező az, hogy a szülők nem érzékelik egy szülői közösség kialakulását és hatékony működését. A szülői narratívákban, a partnerség és együttműködések kezdeményezése kapcsán egyértelmű elvárás fogalmazódik az iskolával szemben. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy nincs kialakulva és valamilyen formában intézményesülve egy szülői közösség (bár az elemzett célcsoport részéről van igény erre), a szülők a lokális közelség miatt véletlenszerűen, esetleg szülői értekezleteken találkoznak egymással, tehát teljes mértékben a személyes kapcsolatok szervezik a szülők közötti kapcsolatot. Annak ellenére, hogy a szülői közösség, pedagógusközösség építésének fontosságát több narratíva jelzi, a szülők részéről történő kezdeményezési lehetőség nem merül fel opcióként. Amennyiben fejlesztéspolitikai, vidékfejlesztési vonatkozásban közelítünk a témához, ebben az esetben egy mediátor szerepe kulcsfontosságú lehet. Az idézett tanulmány szerint az iskola életébe való szülői bevonódás fontos kiindulópontja lehet az iskola-szülő kapcsolat fejlesztésének, az együttműködési keretek kialakításának, amely hosszútávon nem csak a rurális iskolák működésére, versenyképességére, hanem a helyi közösség szerveződésére is pozitív hatással lehet (Szász – Sárosi-Blága, 2022).

Az iskola életébe való szülői bevonódás kapcsán Szász (2023) több akadályt azonosít olyan területeken, mint a szülői feladatok, a kommunikáció, az önkéntesség, az otthoni tanulásban való segítségnyújtás, döntéshozatal, közösségi együttműködés. A szerző szerint a tényleges epstein-i értelemben vett szülői bevonódási folyamat a vizsgált Kászon térségben még kezdeti fázisban van, és bár megjelennek a bevonódás kategóriájába sorolható magatartások, azok nem képeznek tudatos szülő-iskola együttműködési formákat.

A szülői bevonódás témakörben áttekintett tanulmányok alapján azt a következtetést lehet megfogalmazni, hogy a rurális iskolák és a helyi társadalom közötti kapcsolat elemzése egy fontos és aktuális téma. Az iskolához való szülői viszonyulás és bevonódás kulcsfontosságú a vidéki iskolák fejlődése és működése szempontjából. A Székelyföldön végzett kutatások azt mutatják, hogy a szülői bevonódás még kezdeti fázisban van, és az iskoláknak stratégiákat kell kidolgozniuk az együttműködés és kommunikáció erősítésére. Az iskola és a szülők közötti hatékony partnerség elősegítheti a vidéki iskolák versenyképességét és a helyi közösség szerveződését. A tanulmányok rámutatnak arra is, hogy az iskolai feladatok megoldásában és a szülői segítségnyújtásban különböző típusú szülők azonosíthatóak, és az iskoláknak figyelembe kell

venniük ezeket a különbségeket a hatékony kommunikáció és partnerség kialakításához. A szülők részéről az iskola-szülő partnerség kezdeményezését is szükséges támogatni, amiben az iskolának egy mediátor szerepe lehetne. A szülői bevonódás fejlesztése hosszú távon pozitív hatással lehet a vidéki iskolák működésére és versenyképességére.

4. Konklúzió

A székelyföldi rurális iskolákhoz kapcsolódó szakirodalmak áttekintésével a tanulmány egy összefoglaló áttekintést nyújt azokról a közös témákról, tendenciákról, és eredményekről, amelyek rálátást biztosítanak a székelyföldi rurális iskolák helyzetére.

Az áttekintés alapján, a feldolgozott szövegkorpusz kapcsán az alábbiakat tartom fontosnak kiemelni:

- A székelyföldi térség társadalmi jellemzői jelentősen meghatározzák az oktatás alakulását és a helyi közösségek oktatáshoz és iskolához való viszonyulását. A helyi társadalom és az oktatási intézmények közötti partnerség hiánya és az oktatás és a társadalom közötti párhuzamosság korábbi modellje érzékelhető. A további fejlesztések során szükséges figyelembe venni a vidéki társadalom hatását és a térségi identitást az oktatási intézmények újrapozicionálásakor.
- Az iskolák térségi és társadalmi pozicionálása a vidékkutatás szemszögéből kiemelt fontosságú téma. Az elemzések és kutatások rámutatnak arra, hogy a rurális környezetben működő iskolák működését és társadalmi szerepét nem csak hátrányos helyzetként kell értelmezni, hanem a ruralitás kontextusában is fontos tényezőként.
- Az oktatási intézmények újrapozicionálása szempontjából kulcsfontosságúak a rurális települések működési sajátosságai és fejlesztési lehetőségei. Az iskolák társadalmi elfogadottsága és támogatottsága stratégiai jelentőséggel bír intézményfejlesztési és vidékfejlesztési szempontból is. Emellett az iskola és a helyi társadalom közötti kommunikáció és partnerség kiemelt fontossággal bír a hatékony intézményi működés és fejlődés szempontjából.
- A pedagógusok szerepe és iskolához való viszonyulásmódja a vidéki térségekben szintén kulcsfontosságú az iskolák pozicionálásában és a helyi közösségek fejlődési folyamataiban. Az iskolák sikeres újrapozicionálásához figyelembe kell venni a rurális környezet specifikumait és az endogén erőforrásokat. Az áttekintett publikációk eredményei azt mutatják, hogy a rurális iskolák helyzete Romániában problematikus, és az oktatás fejlesztése az urbánus-

rurális opposíció helyett a ruralitás kontextusában kellene történni a helyi közösségek egyedi sajátosságainak a figyelembevételével.

- Az iskola és társadalom közötti kapcsolat, valamint a pedagógusok társadalmi szerepe kiemelten fontos téma a vidéki oktatási kontextusban. Oktatásfejlesztési és vidékfejlesztési szempontból a pedagógusok társadalmi szerepének erősítése és a helyi közösségekkel való együttműködés elősegítheti a rurális iskolák helyzetének és működésének javulását, valamint hozzájárulhat a vidéki közösségek fejlődéséhez és erősödéséhez.
- A vidéki iskolavezetők és pedagógusok szerepének és attitűdjeinek jobb megértése és támogatása kiemelt fontosságú a vidéki oktatás és fejlődés előmozdítása érdekében. Az iskolavezetőknek és pedagógusoknak lehetőséget kell kapniuk a partnerségek kialakítására, az együttműködések megerősítésére, valamint az iskolavezetői és pedagógusi szerepkör újragondolására a vidéki iskolák hatékonyabb működése és a vidéki közösségek fejlődése érdekében.
- Az iskolához való szülői viszonyulás és bevonódás kulcsfontosságú a vidéki iskolák fejlődése és működése szempontjából. A Székelyföldön végzett kutatások azt mutatják, hogy a szülői bevonódás még kezdeti fázisban van, és az iskoláknak stratégiákat kell kidolgozniuk az együttműködés és kommunikáció erősítésére. Az iskola és a szülők közötti hatékony partnerség elősegítheti a vidéki iskolák versenyképességét és a helyi közösség szerveződését. A tanulmányok rámutatnak arra is, hogy az iskolai feladatok megoldásában és a szülői segítségnyújtásban különböző típusú szülők azonosíthatóak, és az iskoláknak figyelembe kell venniük ezeket a különbségeket a hatékony kommunikáció és partnerség kialakításához. A szülők részéről az iskola-szülő partnerség kezdeményezését is szükséges támogatni, amiben az iskolának egy mediátor szerepe lehetne. A szülői bevonódás fejlesztése hosszú távon pozitív hatással lehet a vidéki iskolák működésére és versenyképességére.

Az áttekintett publikációk alapján megállapítható, hogy kivétel nélkül mindenik a vidéki közösségek fejlesztése és működése szempontjából tekint a rurális iskolákra és az oktatásra. Ebben a megközelítésben a rurális térségekben zajló oktatás több mint oktatási tevékenység, ilyen értelemben a rurális iskolák szerepének újragondolása a közösségek sajátosságainak és az iskola társadalmi szerepének a figyelembevétele mellett tervezhető. A tanulmány tárgyát képező elemzések ebben a megközelítésben igyekeznek megragadni a rurális iskolák sajátosságait, a rurális oktatás tényezőit és szereplőit.

Felhasznált irodalom

1. Bakos, K. (2017): IKT és iskola. Szempontok a pedagógus szerep értelmezéséhez. In: Eszközök és tartalmak: A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Szerk.: Bíró A. Zoltán, Bodó Julianna, Státus Kiadó, Csíkszereda, 165-173.
2. Bíró, A. Z. (1998): Stratégiák vagy kényszerpályák? Tanulmányok a romániai magyar társadalomról. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
3. Bíró, A. Z., Bodó J., Gagy, J., Túros, E. (1994): A túlélés vonzásában. Helyzet-elemző tanulmány a romániai magyar oktatási/nevelési szerkezetről. In: Túros E. (szerk.) Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 67–92.
4. Bíró, A. Z., Ozsváth-Berényi, H. (szerk.) (2010): Hogyan tovább, közoktatás? Hargita Népe Kiadó, Csíkszereda.
5. Bíró, A. Z., Bodó, J., Burus-Siklódi, B. (szerk.) (2015): Szakképzés, Együttműködés, Társadalmi modernizáció. Alutus Kiadó, Csíkszereda.
https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/06/szakkepzes_egyuttmukodes_tarsadalmi_modernizacio.pdf
6. Bíró, A. Z., Bodó, J. (szerk.) (2016): Internet – Iskola – Anyanyelv. Státus Kiadó, Csíkszereda.
7. Bíró, A. Z., Bodó, J. (2020): Iskolai oktatás egy vidéki társadalom szemszögéből, Tér és Társadalom, 34(4), o. 143-157. doi: 10.17649/TET.34.4.3307.)
<https://tet.rkk.hu/index.php/TeT/article/view/3307>
8. Bíró, A. Z., Bodó, J. (2022): Oktatás – ruralitás – társadalmi környezet. Acta Medicinæ Et Sociologica, 13(35), 31–53.
<https://doi.org/10.19055/ams.2022.11/29/2>.
9. Bíró, A. Z., Sárosi-Blága, Á. (2018): Rurális iskolák – választott előtt? Pro Scientia Ruralis 2018.3-4- pp. 105-147.
<http://psr.pahru.ro/images/psr/2018III-IV/PRS-18-3-4 - 105-144.pdf>
10. Bíró, A. Z., Sárosi-Blága, Á., Szász, M-M. (2020): Pedagógus én-kép, társadalmi szerep, innováció Elemzés a székelyföldi térségre vonatkoztatva. Pro Scientia Ruralis, 2020.1-4. 195-220. http://psr.pahru.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=234&Itemid=870&lang=hu

11. Biró, A. Z., Sárosi-Blága, Á., Szász, M-M., Kovács, O., Kovács, J. T. (2021): A tanító szerep változásai rurális környezetben, *Pro Scientia Ruralis*, 2021. 2., 105-154. [http://psr.pahru.ro/images/psr/2021II/PSR_21-2 - 105-154.pdf](http://psr.pahru.ro/images/psr/2021II/PSR_21-2_-_105-154.pdf)
12. Biró, A. Z., Sárosi-Blága, Á., Székely, K.K. (2021): Conditions of Change: The Regional Role of a Romanian Agricultural Secondary School. In *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, Vol 12, No 2. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2021.2.5>
13. Biró, A. Z., Páll, Z. (2016): Internet és oktatói szerepváltás. Az IKT eszközök használatához kapcsolódó értékelések vizsgálata vidéki környezetben. In: Biró A. Z., Bodó J. (eds.) *Internet – Iskola – Anyanyelv. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Csíkszereda: Státus Kiadó, pp. 116-146.
14. Bodó, J. (1998): Átjárési technikák a szocializmusban a társadalom privát és hivatalos szférája között. In Bodó Julianna (szerk.) *Fényes tegnapiak. Tanulmányok a szocializmus korszakáról*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
15. Bodó, J. (2004): *ALMa. Acces to the Labour Market*. Pro Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
16. Bodó, J. (2004): Egy asszimilációs kísérlet kudarca. Az iskola nyelvének megválasztása a Székelyföldön a hatvanas-hetvenes években. In: Kocsis Péter Csaba (szerk.): *Kisebbségi kultúrák szöveggyűjtemény*. Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2004. p. 227-243.
17. Bodó, J. (2013): Internethasználat és oktatás. In: Biró A. Zoltán, Bodó Julianna (szerk.): *Internethasználat vidéki térségben. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda. 138-157.
18. Bodó, J. (2019): Dilemmák között. Pedagógusok és szülők a gyermekek internethasználatáról. In: Péter Tóth – Kinga Horváth – Enikő Maior – Mária Bartal – Jenő Duchon (Eds.): *Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben. Pedagogical Research in the Carpathian Basin Educational Space A IV. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia tanulmánykötete Proceedings of the 4th Carpathian Basin Educational Conference*. ISBN 978-80-8122-310-5, 520-530 pp.

19. Danciu, H. (2018): Pedagógusi magatartások az online terekben. In: Biró A. Z., Bodó J. (eds.) Internet az iskolában, internet a családban. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Csíkszereda: Státus Kiadó, pp.: 239-243.
20. Gagy, J. (1996): Jonika. Egy román állami iskolai tanító és a magyar közösség együttélése egy székely faluban a két világháború között. In: Egy más mellett élés. Helyzet könyvek. Csíkszereda 1996. 139-164.
21. Gagy, J. (1998): Ellenállás vagy kompromisszum? Társadalmi alku a székelyföldi líceumokban az 1980-as években. In Bodó Julianna (szerk.) Fényes tegnapi. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
22. Gergely, O. (2017): Média- és internethasználat – 2016. In: Bodó J., Biró A. Z. (eds.) Eszközök és tartalmak. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Csíkszereda: Státus Kiadó, pp.:48-94.
23. KAM (2003). Romániai magyar oktatás 1989–2003. Dokumentációs és elemző program I–IX. Kézirat.
24. KAM (2004): Székelyföldi háztartásvizsgálat. Kutatási jelentés (kézirat).
25. KAM (2011): Székelyföldi háztartásvizsgálat. Kutatási jelentés (kézirat).
26. KAM (2019): Rurális iskolák működésének és szerepének újragondolása. Elemzés a rurális iskolák működésének és társadalmi szerepének újragondolását befolyásoló tényezőkről. Belső szakmai anyag.
27. KAM (2016): Iskola a térségben. A dánfalvi Petőfi Sándor Általános Iskola fejlesztése és újrapozicionálása. Kézirat.
28. KAM (2017): Versenyképesség és térségi innovációs szerep. A csíkszentmártoni Tivai Nagy Imre Szakközépiskola fejlesztése és újrapozicionálása. Kézirat.
29. Páll, Z. (2016): Női pedagógusok véleménye az IKT-használatáról vidéki oktatási környezetben. In: Biró A. Z., Bodó J. (eds.) Internet – Iskola – Anyanyelv. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Csíkszereda: Státus Kiadó, pp. 147-167.
30. Páll, Z. (2017): IKT-használat az oktatási gyakorlatban. In: Bodó J., Biró A. Z. (eds.) Eszközök és tartalmak. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Csíkszereda: Státus Kiadó, pp.:174-179.

31. Páll, Z. (2018): Digitális bennszülöttek – pedagógus szemmel. In: Biró A. Z., Bodó J. (eds.) Internet az iskolában, internet a családban. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Csíkszereda: Státus Kiadó, pp.: 168-175.
32. Sárosi-Blága, Á. (2017): Iskola és térségi pozicionálás egy székelőföldi térségben pp. 156 – 165. IN: PRO SCIENTIA RURALIS 2017.1. <http://www.psr.pahru.ro/images/psr/2017I/PRS-17-1-156-165.pdf>
33. Sárosi-Blága, Á. (2018a): Iskola társadalmi elfogadottsága és vidékfejlesztési jelentősége egy kistérségben működő szakiskola példáján. Falu Város Régió Területfejlesztési Szakmai Folyóirat. Vol. 1. 120-123. ISSN 1218-2613
34. Sárosi-Blága, Á. (2018b): Az iskolák helyi pozicionálási feltételei a Kovászna megyei pedagógusok viszonyulásmódjai alapján. In Pro Scientia Ruralis, 2017/2. <http://www.psr.pahru.ro/images/psr/2017II/PRS-17-2-99-109.pdf>
35. Sárosi-Blága, Á. (2018c): A vezetés mint fejlesztési lehetőség és eszköz vidéki iskolákban. Pro Scientia Ruralis, Vol. 1. 43-51. ISSN 2457-9068 <http://psr.pahru.ro/images/psr/2018I/PRS-18-1-43-51.pdf>
36. Sárosi-Blága, Á. (2022): Iskolavezetők és vidéki elitszerepek. Acta Medicinae et Sociologica (2022)Vol. 13. No. 35. (54-70) <https://doi.org/10.19055/ams.2022.11/29/3>
37. Sárosi-Blága, Á. (2020): Pedagógusok és pedagógusszerepek rurális környezetben. In: Bodó Julianna (szerk.) Térség és tudomány. Sepsiszentgyörgy, T3 Kiadó, Kolozsvár, EME.
38. Szász, M-M. (2017): Szülői viszonyulások egy rurális településen lévő iskolához. Pro Sci. Ruralis. 2 (3-4), 158-169. <http://psr.pahru.ro/images/psr/2017III-IV/PRS-17-3-4-158-169.pdf>
39. Szász, M-M. (2018a): Iskolához való szülői viszonyulások elemzése a házi feladat témáján keresztül. Pro Sci. Ruralis. 3 (2), 66-78, 2018. <http://psr.pahru.ro/images/psr/2018II/PRS-18-2-66-78.pdf>
40. Szász, M-M. (2018b): Rurális iskolához való szülői viszonyulásmódok az órán kívüli tanulási lehetőségek és tevékenységek mentén. Pro Scientia Ruralis, 2018. 3. évfolyam 1. szám, pp. 61-70 <http://psr.pahru.ro/images/psr/2018I/PRS-18-1-61-70.pdf>

41. Szász, M-M. (2021): Szülői segítségnyújtás az iskolai tanulmányi feladatok teljesítésében: Szülőtípusok a házi feladatok teljesítésébe való bevonódás alapján - I. rész. Acta med. sociol. 12 (33), 144-159.
<https://doi.org/10.19055/ams.2021.11/30/9>
42. Szász, M-M. (2022): Szülői segítségnyújtás az iskolai tanulmányi feladatok teljesítésében: Szülői kommunikáció - II. rész. Acta med. sociol. 13 (34), 212-232. <https://doi.org/10.19055/ams.2022.05/31/10>
43. Szász, M-M. (2023): Az iskola életébe való szülői bevonódás akadályai egy székellyöldi rurális település mintáján. Metszetek, Vol. 11, No. 3, 103-122.
https://metszetek.unideb.hu/files/metszetek_202203_06.pdf
44. Szász, M-M., Sárosi-Blága, Á. (2022): Az iskola-szülő kapcsolat elemzése szülői percepciók alapján egy székellyöldi, periférikus vidéki térségben. Iskolakultúra 32(7):3-17. DOI: <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2022.7.3S>
45. Tódor, I. (2015): Paradigma(váltás) a tanórai (médiá)kommunikációban. In Biró A. Zoltán – Gergely Orsolya (szerk.): Kihívások és megoldások. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. Státus kiadó, Csíkszereda. 150–157.
46. Túros, E. (1998): Gyermekotthonok a szocializmusban. In Bodó Julianna (szerk.) Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
47. Túros, E. (szerk.) (2005): Igény a tanulásra. Pro-Print Kiadó, Csíkszereda.
48. Túros, E. (2006): Szakmai szintézis a székellyöldi térség oktatási intézményrendszerével és változási folyamataival kapcsolatos kutatási programok és szakmai publikációk alapján. Kézirat, KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Adattár.

Abstract

This study presents the analytical professional works on the situation of rural schools in Szeklerland, their repositioning possibilities and limitations. Its aim is to provide a comprehensive review of the collected professional works, to identify common themes, trends and results in order to provide an overview of the situation of rural schools in Szeklerland and their repositioning potential.

Keywords: rural schools, repositioning, social challenges, Szeklerland